

SANT MARTIRIÀ I LES SEVES RELÍQUIES

ABANS DE L'ARRIBADA A BANYOLES

Realitat i presumpcions

Introducció

Des de fa més de mil anys, sant Martirià, a recés del monestir de Sant Esteve, és objecte de veneració a Banyoles i la seva comarca. Constitueix un repte tractar d'avançar en el seu coneixement per la manca de documents coetanis que ens acreditin de forma fidedigna la història de la seva vida i el camí que varen seguir les seves relíquies fins a l'arribada a Banyoles, en un moment indefinit dels segles X-XI. Inevitablement, partint de fets històrics contrastats, caldrà apuntar hipòtesis que no tenen l'assistència documental que seria desitjable.

Els segles IX i X foren, per a la Marca Hispànica, moments d'expansió monàstica. Al segle IX Bonitus fundà el monestir de Sant Esteve, en un erm que després seria Banyoles. La fundació es produí vers el 812. El rei franc Lluís el Pietós, en un diploma de 822¹ en favor del monestir de Banyoles, li concedeix la immunitat i la lliure elecció de l'abat. És en aquest document on es troba citada per primera vegada la regla benedictina a la Marca Hispànica com a norma de vida comunitària.

Al igual que molts altres monestirs d'aquesta època², el monestir de Banyoles valora molt las relíquies dels sants. Segons un manuscrit del segle XV, les relíquies foren col·locades a l'altar del monestir de Sant Esteve durant la consagració del tercer temple el 1086³. Per tant, haurien d'haver arribat a Banyoles abans d'aquest any.

El coneixement popular dels banyolins sobre el seu sant patró s'ha limitat molt sovint a que diuen les estrofes dels seus goigs. Han estat pocs els estudiosos locals de la seva vida: Francesc Xavier Butinyà, Pere Alsius i Lluís G. Constans, com a més destacats.

Pere Alsius i Torrent explica⁴, basant-se en l'«Acta Sancti Martyriani Episcopi Martyris» de *Lectio Brevari Gerundensis*, que sant Martirià nasqué a Florència a

¹ Lluís G. Constans, *Diplomatari de Banyoles*, volum I, Banyoles, 1985, diploma 1.

² Lluís G. Constans, *Diplomatari de Banyoles*, volum 2, Banyoles 1987, p. 76. El 968 Santa Maria d'Arles aconsegueix del papa Joan XIII els cossos dels sants Abdon i Senén. El 967 o 968 els cossos dels sants Prim i Felicià arriben a Sant Pere de Besalú, des d'Agen. A la mateixa època, arriben a Ripoll les relíquies de sant Eudald.

³ Lluís G. Constans, *Diplomatari de Banyoles*, volum 2, Banyoles 1987, diplomes 99 i 100.

⁴ Pere Alsius, *Ensaig històrich sobre la vila de Banyolas*, Banyoles, 1895, p. 130-138.

mitjan segle IV d'una família noble, tingué per pare Zelop i per mare Eufràgia i es feu batejar per l'abat Frusor, del monestir de Magdala, on ingressà. El bisbe Junci d'Albenga, coneixedor de la seva virtut, reclamà la seva presència perquè prediques a la ciutat. Quan Junci va morir, Martirià va ser nomenat bisbe d'Albenga, on s'hi va estar tres anys. Després es deia que passà per Egipte exercitant-se en el desert, però hagué de tornar perquè a Albenga hi creixia la idolatria, i finalment morí martiritzat per ordre d'Eutropi, senyor de la ciutat. Es parlava dels seus miracles i que havia estat venerat a Florència.

Sobre el seu trasllat a Banyoles, la versió més repetida és la de fra Antoni Vicenç Domènech a *Los santos de Cataluña* (1630)⁵, que, segons explica, la va treure de les lliçons de matines del monestir de Sant Esteve. El seu relat de la vida de sant Martirià, té moltes coincidències amb l'anterior «Acta Sancti Martyriani Episcopi Martyris» de *Lectionis Breviarium Gerundensis*⁶, a la vegada que incorpora, especialment en el que fa referència al trasllat de les relíquies a Banyoles, elements més propis d'una llegenda que de la realitat històrica. El que es dona com a probable és que a finals del segle X, amb l'arribada de les relíquies de sant Martirià a Banyoles, aquestes es van col·locar en una capella que es construï al Puig de Lió, avui anomenat Puig de Sant Martirià.

Aquests són, exposats breument, els fets coneguts fins l'arribada de les relíquies a Banyoles, que difícilment podien completar els historiadors locals per falta de documents que aportessin novetats a la informació coneguda. Cal tenir present que l'arxiu monacal de Sant Esteve ha patit reiterades destruccions. El 1676, les tropes franceses va incendiar l'església i van cremar el ric arxiu monacal⁷, i el 1814, durant la guerra del Francès, el monestir de Banyoles fou diverses vegades saquejat pels soldats francesos, que en feren el seu quarter⁸. Finalment el 28 de juliol de 1835, els dotze monjos que formaven la comunitat de Banyoles, abandonaren el monestir deixant els objectes de culte, així com les relíquies de sant Martirià. Les propietats del monestir foren venudes per Hisenda en pública subhasta, i les restes de l'arxiu passaren primer a l'Arxiu d'Hisenda de Girona i finalment a l'Arxiu de la Corona d'Aragó⁹.

⁵ A. V. Doménech, *Vida del glorioso y mártir San Martiriano, obispo patrón de la villa de Bañolas y su comarca, cuya solemne fiesta se celebra todos los años á 24 octubre*. Reimpresió de 1845 per Antoni Franquet de Girona, de la vida de Sant Martirià extreta de l'*Historia general de los santos y varones ilustres en santidad del Principado de Cataluña* (1630).

⁶ A. V. Doménech, *Vida del glorioso y mártir San Martiriano, obispo patrón de la villa de Bañolas y su comarca, cuya solemne fiesta se celebra todos los años á 24 octubre*, p. 9. Cita com a font el «leccionario de Bañolas», que seria del segle XVI.

⁷ Visita passada a Banyoles per Francesc de Mongay, 9-10 de novembre de 1676 (Arxiu de la Corona d'Aragó, Monacals d'Hisenda, vol. 748).

⁸ E. Zaragoza, «Trajectòria del monestir de Banyoles dins la Congregació Benedictina Claustral Tarraconense (1215-1835)», a L. To i J. Galofré (eds.), *Monestirs i territori*, Banyoles, 2013, p. 160.

⁹ E. Zaragoza, «Trajectòria del monestir de Banyoles dins la Congregació Benedictina Claustral Tarraconense (1215-1835)», a L. To i J. Galofré (eds.), *Monestirs i territori*, Banyoles, 2013, p. 160-161.

Sant Martírià vist des d'Albenga

Del 14 al 19 d'octubre de 1969 es produeix un fet que permet aprofundir en el coneixement d'alguns aspectes de la vida de sant Martírià: es celebra a les poblacions italianes de Ventimiglia i Bordighera el Primer Congrés Històric Ligúria-Catalunya¹⁰, on Jaume Butinyà, com a membre del Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles, fa una breu comunicació¹¹ basada en els apèndixs del llibre de Mn. Lluís Constans. *Dos obras maestras del arte gótico en Bañolas* (1947), en el qual, de forma resumida, explica que sant Martírià, bisbe d'Albenga, era venerat a Banyoles des de feia mil anys, i que la ciutat el tenia com a patró. A la comunicació hi acompanyava el text de l'«Acta Sancti Martyriani Episcopi Martyris» de *Lectiois Breviarii Gerundensis*.

Jaume Butinyà s'havia assabentat de l'esdeveniment pel seu amic Joan Ainaud de Lasarte, que assistiria al congrés. Tot i que el termini per presentar comunicacions havia finalitzat, li va demanar que es llegís en el congrés la que havia preparat, cosa que va fer el cunyat de Joan Ainaud, el professor Frederic-Pau Verrié, director del Museu de Història de Barcelona.

En el col·loqui¹² de la sessió inaugural del congrés que va tenir lloc al Museu Bicknell de Bordighera, el professor Nino Lamboglia va mostrar el seu entusiasme per «una novetat absoluta per a la història d'Albenga, un bisbe d'Albenga completament ignorat en la història de la Ligúria, sant Martírià, la llegenda i culte del qual es remunta al segle X a la diòcesis de Girona i precisament en el monestir de Banyoles...».

La Ligúria és una regió situada al golf de Gènova, al nord-oest d'Itàlia, fent frontera amb França. Una de les seves quatre províncies és Savona, a la qual pertany el municipi d'Albenga.

Aquest congrés significa l'inici de la implicació de destacats historiadors de la Ligúria en la recerca i estudi de la figura de sant Martírià. Fins ara no han localitzat documents que donin testimoni del seu pas per aquelles terres, però sí que els seus estudis han servit per reafirmar la realitat d'aquest sant i donar una interpretació històrica a les dades que es tenen a Banyoles.

¹⁰ *Atti 1° Congresso Storico Liguria Catalogna*, organitzat per l'Institut Internacional d'Estudis Liguris, l'Institut de Paleografia i Història de la Universitat de Gènova, l'Arxiu de la Corona d'Aragó i l'Institut de Història Medieval de la Universitat de Barcelona.

¹¹ *Horizontes*, núm. 337, 15 de novembre de 1969, p. 4-5.

¹² *Atti del 1° Congresso Storico Liguria-Catalogna*. Crònica verbal del congrés, p. 40.

El 1975, el professor Nino Lamboglia, va publicar un article a la *Rivista Ingauna e Intemelina*¹³, on feia un estudi sobre la figura de sant Martirià basada en la documentació que se li va facilitar¹⁴ en el congrés de 1969. Com deia ell mateix en aquest article, «s'ha d'examinar, per tant, la tradició hagiogràfica, basant-nos exclusivament en les fonts locals de Girona i de Banyoles, i treure'n les deduccions possibles». Analitza les proves d'autenticitat medieval i recull el text de la *lectio del Breviarum Gerundense* per extreure'n les notícies útils.

Són especialment interessants les referències als noms greco-bizantins o almenys romano-tardívols dels personatges esmentats al costat de sant Martirià: el seu pare Zelop i la seva mare Eufràgia, i no menys també el d'Eutropi, que hauria estat el «dominus», d'Albenga. Aquests noms s'ajusten bé als segles VI-VII. És a dir, condueixen a situar a sant Martirià en la època del domini bizantí d'Albenga.

L. Calzamiglia¹⁵ és d'aquesta mateixa opinió de situar a sant Martirià en període bizantí i sosté que la lliçó hagiogràfica interna de l'«Acta Sancti Martyriani Episcopi Martyris» (l'historiografia, la filologia, l'onomàstica i els noms de llocs) permet dir que «l'escriptura humanística ha dibuixat una descripció molt antiga i molt breu, que es remunta almenys a l'edat més primerenca del segle IX» i que permet col·locar sant Martirià entre els anys 550 i el 750. Estableix també un paral·lelisme entre sant Martirià i sant Verano¹⁶, que va morir l'any 590 com a bisbe de Cavaillon, a França, les relíquies del qual es conserven a la catedral d'Albenga, on, en un pergamí del segle XIV, s'explica que, després de viure un període la vida d'ermità i havent passat per Roma, Ravenna i Milà, a petició d'Onorato, home sant, bisbe d'Albenga, predicà en la ciutat, convertí pagans, feu miracles i expulsa els ídols. Aquesta curiosa coincidència en la història dels dos sants no estaria massa separada en el temps.

Si, com sembla, sant Martirià va ser bisbe a l'època bizantina, cal considerar que la Ligúria va ser conquerida per l'exèrcit bizantí l'any 538 durant la guerra Gòtica, que va enfrontar els ostrogots i l'imperi bizantí, i pacificada el 554. Més tard, l'any 568 el nord d'Itàlia va ser envaït pel poble germànic dels longobars. Inicialment, aquesta invasió no va afectar la ciutat d'Albenga, que continuà sota el domini bizantí en una situació polític-administrativa complexa, pel perill que significava la proximitat dels invasors.

¹³ N. Lamboglia, «Un Vescovo di Albenga sconosciuto: S. Martiriano», a *Rivista Ingauna e Intemelina*, XXVIII-XXX (1973-1975), núm. 1-4, p. 1-10.

¹⁴ «Acta Sancti Martyriani Episcopi Martyris» de *Lectionis Breviarum Gerundensis*, el llibre de Lluís G. Constans, *Dos obras maestras del arte gótico en Banyoles* i en particular el seu apèndix, i el llibre *La venjança del martre*, de Francesc X. Butinyà.

¹⁵ L. Calzamiglia, *L'Isola Gallinaria e il suo Monastero*, 1999, p. 21.

¹⁶ R. Amiet, «Verano», a *Bibliotheca Sanctorum*, Roma 1969, vol. XII, coll. 1017-1021.

L'ordre municipal i l'organització bizantina a Albenga i el seu territori queda documentada per la làpida sepulcral de la darrera esposa del bizantí *comes et tribunus* Tzittanus, datada el 1 de febrer de 568. La làpida dona fe de la importància que es reconeixia al cap administratiu i militar de la ciutat¹⁷. És també en aquest període bizantí que es podria situar Eutropi, que ordena el martiri i mort de sant Martirià, qualificat en la *lectio* com a senyor de la ciutat. Probablement es tractaria també d'un *comes et tribunus* que reunia el suprem poder local civil i militar. Lomboglia defineix el nom de Eutropi com a greco-bizantí¹⁸, reforçant aquesta possibilitat.

També segons Lomboglia, un altre element de referència segura a una època anterior a Carlemany seria el nom de la «urbs Magdalen», posteriorment Magdalona, avui Magdelonne, la seu diocesana de l'alta edat mitjana, sobre el mar, propera a Montpeller. La seu diocesana de Magdalen és de creació visigòtica (533), i si el que es diu al *Breviarum Gerundense* fos contrastat, el bisbat de Magdalen hauria estat precedit, en l'època paleocristiana (segles IV-V), per un primitiu monestir.

Posteriorment Calzamiglia afirma: «Martirià, monjo, sacerdot i després abat del monestir de la Magdalen (Maguelonne, ara la diòcesi de Montpeller)»¹⁹. Aquest lloc és ocupat actualment per la catedral de Sant Pere i Sant Pau de Magalona, situada en un istme a 6 km al sud-oest de Lattes, en contacte amb els estanyes litorals de Vic, Pierre Blanche, Arnel i Prévost. Magalona fora el lloc on es trobava el monestir on Sant Martirià va ser abat.

Durant les excavacions que es varen fer el 1967 van aparèixer restes romanes i etrusques i un bon nombre de sarcòfags visigòtics, així com les restes de una església²⁰. En les excavacions es va establir que al segle V les restes de l'ocupació es repartien en quinze hectàrees, la qual cosa posa de manifest la seva importància i fa més entenedora la sorprenent elecció de l'emplaçament on es va establir una seu episcopal, considerada l'existència de un nucli important de població (l'antiga ciutat visigòtica de Magalona) i una antiga abadia. Es té constància que era bisbat des de l'any 589, en què el seu bisbe Boeci va participar en el III Concili de Toledo.

Ocupat pels àrabs cap el 720, va esdevenir un niu de pirates que aprofitaven el seu port i la facilitat d'accedir-hi venint del sud dels Pirineus. El lloc va ser completament destruït pels francs de tornada del fracassat setge de Narbona, per ordre de Carles Martell, l'any

¹⁷ R. Amiet, «Verano», a *Bibliotheca Sanctorum*, Roma 1969, vol. XII, coll. 1017-1021.

¹⁸ N. Lamboglia, «Un Vescovo di Albenga sconosciuto: San Martiriano», a *Rivista Ingauna e Internelia*, XXVIII-XXX (1973-1975), núm. 1-4, p. 1-10.

¹⁹ L. Calzamiglia, *L'Isola Gallinaria e il suo Monastero*, 1999, p. 21.

²⁰ https://translate.google.es/translate?hl=ca&sl=en&u=https://en.wikipedia.org/wiki/Maguelone_Cathedral&prev=search
http://www.compagnons-de-maguelone.org/index.php/Histoire_du_site

737. El bisbe i el capítol es varen retirar a la població, avui desapareguda, anomenada Substanciò, on van establir un nou bisbat, fins que tres segles després, la seu fou restablerta altre cop al mateix emplaçament.

Francesc X. Butinyà especulava que Magdale podria ser la petita població de Maglione²¹, situada a la costa d'Itàlia, a una distància no gaire allunyada de Florència. L'única Maglione que hem localitzat és una població a la Llombardia, prop de Torí, i per tant a l'interior. No hem trobat cap informació de l'existència de cap població amb aquest nom a la costa del mar Tirrè.

En *La venjança del martre*, basant-se en la *lectio*, Francesc X. Butinyà explica que no gaire lluny de les platges de la Toscana hi ha una illa anomenada Albengara, i que el seu bisbe Junci va enviar el seu diaca Judaich a buscar sant Martirià per demanar-li que l'anés a veure, i que Martirià, per tal de fer-ho, embarcà prenent la ruta d'Albenga. Magdale era, per tant, una abadia situada prop del mar.

El *Lectionibus Breviari Gerundensis* situa el monestir de l'abat Frusor, és dir, Magdale, a 67 milles nàutiques (124 km) d'Albenga: «monasterio Frusor is LXVII milliaribus distans, in qua Juncius episcopus», quan realment la distància és de 185 milles (344 km). Lamboglia justifica²² aquesta inexactitud de la manera següent: «Cal subratllar també la singular xifra de 67 milles (aproximadament 120 km) posada com la distància per mar entre Albenga i Maguelonne (Montpeller), signe d'un equivocat sentit geogràfic en la navegació de l'alta edat mitjana, però també signe de la menor llunyania ideal entre la Ligúria occidental i Catalunya (pel fet de travessar directament el golf de Lleó) en aquell període». Direm, com referència, que la distància entre el port de Roses, a l'Alt Empordà, i Albenga (trajecte del que està documentat que existia transport marítim de productes agrícoles l'any 1497²³), és de 249 milles (462 km).

Davant la costa del municipi d'Albenga es troba una petita illa anomenada Gallinaria, separada de la platja tan sols 1'5 km. Va ser el lloc de retirada de sant Martí de Tours cap a finals del segle IV, i on s'establí un monestir fundat pels monjos colombans en el període longobard, que posteriorment va passar als monjos benedictins. El monestir va entrar en decadència al segle XIII, perdent la seva funció al segle XV. Durant l'edat mitjana, la història d'Albenga i probablement també la de sant Martirià, va estar

²¹ F. X. Butinyà, *La venjança del martre. Compendi de la vida de sant Martirià, bisbe y màrtir, patró de Banyoles*, p. 98. P. Alsius (*Ensaig històric...*, p. 131) fa la mateixa afirmació que Francesc X. Butinyà: Magdala és «Maglione, petita població de les immediacions de Florència».

²² N. Lamboglia, «Un Vescovo di Albenga sconosciuto: San Martiriano», a *Rivista Ingauna e Internelia*, XXVIII-XXX (1973-1975), núm. 1-4, p. 1-10.

²³ M. T. Ferrer, *Navegació, ports i comerç a la mediterrània de la Baixa Edat Mitjana*, a J. Pérez Ballester i G. Pascual (eds.), *Actas V Jornadas Internacionales de Arqueología Subacuática*, València, 2007, p. 113-166 p. 22.

estretament lligada a la del monestir de Sant Martí de l'illa Gallinaria. Finalment, desaparegut el monestir, del que es conserven algunes restes dels fonaments²⁴, l'illa va passar a ser de propietat privada el 1842.

En els primers segles del monestir prebenedictí de Sant Martí de l'illa Gallinaria, possiblement estava influït per pràctiques dels monestirs provençals, amb contactes i relacions amb els de Lérins (situat en una illa, davant de Cannes) i Marsella²⁵. No gaire lluny, més al oest, estaria el monestir de Magdale. És aquest escalonament entre els tres antics monestirs el que podria explicar el coneixement que Junci tenia de l'abat Martirià.

Aquestes aportacions fetes els últims anys des de la Ligúria ens il·lustren sobre el moment històric de l'existència de sant Martirià i sobre el lloc on va ser batejat i va ser monjo, sacerdot i abat.

Existeixen molt poques referències documentades dels primers bisbes d'Albenga, i les que coneixem estan relacionades amb la celebració de concilis: Quinzio (451), amb motiu de la seva assistència al concili provincial de Milà, Buono (680), per la seva participació al concili del papa Agató I per aconseguir una posició unitària de l'Església occidental, i Eguidulfo (863), per la seva participació en el concili de Milà (863)²⁶. És a dir, amb quatre-cents anys, només han quedat documentats tres bisbes. Hi ha altres referències de bisbes d'aquest període, però sense una fidelitat contrastada. Per tant, no és estrany que els bisbes Junci i Martirià fossin uns bisbes desconeguts d'aquesta seu episcopal.

Després del Martíri i mort del sant passaran més de quatre-cents anys, fins que el 1086 tenim constància documental que les seves relíquies són ja a Banyoles.

Des del Martíri i mort de sant Martirià fins a l'arribada de les seves relíquies a Banyoles

La *lectio* del *Breviarum Gerundense* diu que sepultaren amb tots els honors el cos del sant prelat, fins que després d'un cert temps, aquest va ser transferit a la ciutat de Florència, però, vist que els ciutadans de Florència no donaven al sant bisbe i màrtir l'honor degut, va ser traslladat a Espanya.

²⁴ N. Lomboglia, *Albenga romana e medievale*, 1981, p. 181.

²⁵ L. Calzamiglia. *L'Isola Gallinaria e il suo Monastero*, 1999, p. 20.

²⁶ A. Granero. *Albenga Sacra*, 1997, p. 137-142.

No existeix cap constància a Albenga d'aquests fets, però és d'interès seguir el context històric de la ciutat per tractar de fer una presumpció del que hauria pogut passar amb les relíquies de sant Martirià durant aquest període.

El seu martiri i mort es deuria produir a finals del segle VI. Eren temps convulsos en els que els longobards van conquerir Milà i gran part del nord-oest d'Itàlia (569), sense que els bizantins estiguessin en condicions d'oferir una gran resistència. Tot i així, van poder mantenir el control d'una gran franja de terra a la costa de la Ligúria fins el 599, moment en què els bizantins varen cedir bona part del territori que controlaven.

En aquesta situació històricament tan complicada, no quedà cap referència sobre la sepultura de sant Martirià. Molt probablement es va realitzar a la pròpia Albenga i a la seva catedral de Sant Miquel, construïda entre els segles IV i V per ordre de Constanci III sobre les estructures d'una primitiva basílica cristiana. D'aquella època, actualment, es conserva el baptisteri i uns pocs vestigis en el subsòl de la catedral paleocristiana, descoberts en les excavacions de 1964-1967²⁷.

La inseguretat que creà la invasió dels longobards feu que els monjos de la Gallinaria passessin de l'illa, molt vulnerable, a l'interior de la població, buscant la protecció de les muralles. Dins de la ciutat, es feren càrrec de la basílica de San Calocero, un sant de l'època imperial romana, venerat des de feia segles a Albenga.

L'any 641 Albenga va ser finalment atacada i conquerida pels longobards, liderats pel seu rei Rotari, i es van produir danys importants en edificis i la destrucció de totes les seves fortificacions. La catedral de Sant Miquel, on potser era sepultat sant Martirià, va quedar reduïda a un sol passadís central. Finalment el 643, els longobards conqueriren tota la Ligúria bizantina.

Posteriorment la Ligúria va ser dominada pels francs (774). Però una nova inseguretat es va presentar a la ciutat. L'any 889, una expedició musulmana arriba per mar a la moderna La Garde-Freinet, prop de Saint-Tropez, a la Provença, s'hi establí de manera permanent i creà l'emirat de Fraxinetum. Des d'aquest lloc, els sarraïns feren incursions pirates a la costa de la Provença i la Ligúria, on arribaren també per terra, i fins i tot al Piemont, controlant passos i colls dels Alps.

Aquestes incursions sarraïnes amenaçaren durant molt temps la comunitat de la Gallinaria. Davant d'aquest perill, el monjos benedictins es refugiaren de nou dins de la ciutat d'Albenga, a mitjans del segle IX. S'establiren aquesta vegada a la col·legiata de Santa Maria. Les condicions de les costes de la Ligúria van ser en aquest període, de pobresa extrema, i Albenga patí una important contracció demogràfica.

²⁷ N. Lomboglia, *Albenga romana e medievale*, 1981, p. 88-91.

En aquesta situació es va iniciar un vast moviment que buscava rescatar de la destrucció i profanació els cossos dels sants i les seves relíquies, a l'entorn de les quals, moltes vegades, la pietat dels fidels havia acumulat tresors²⁸. L'arquebisbe de Milà, Angilbert II (824-859), que era titular de «poders extraordinaris sobre els monestirs de la seva província metropolitana» que incloïa la diòcesis d'Albenga, va ordenar el trasllat de les relíquies de sant Calocero al monestir de San Pietro al Monte de Civate, a la Llombardia.

No hi ha referència del que es va fer amb les relíquies d'altres sants, però aquesta podria ser la raó que ens permetria situar en aquell moment un hipotètic trasllat temporal de les relíquies de sant Martirià a la ciutat de Florència, de la qual parla la *leccio* del *Breviari Gerundensis*.

La primera contraofensiva cristiana per eliminar els sarraïns de Fraxinetum es va organitzar el 942 per part del rei Hug d'Arle amb el suport de Berenguer II d'Itàlia i Romà Lecapè. El 973 foren derrotats a la batalla de Tourtour i en els següents mesos foren aniquilats. En aquest moment havia finalitzat en la Provença, la Ligúria i el Piemont el perill sarraí amb base a l'emirat de Fraxinetum, encara que per mar, en el golf de Lleó i el mar Tirrè, continuava essent objecte de pirateria des d'altres bases situades a la costa de les Balears i la Península Ibèrica.

És interessant esmentar que en un moment posterior a l'eliminació de l'emirat de Fraxinetum, el cos de sant Calocero va ser retornat al monestir d'Albenga, encara que, curiosament, un reliquiari de sant Calocero, «una caixa d'estuc, ricament treballada», es conserva a l'església parroquial de Civate²⁹. Per tant, altres relíquies disperses deuriem seguir un procés semblant de recuperació i podria ser l'avinentesa, en el cas de sant Martirià, que aquest fos el moment en què es realitzés el seu trasllat a Banyoles. Això podria ser el quan. Caldrà ara especular amb el perquè.

La relació dels benedictins de la Gallinaria amb Catalunya.

Coincidint amb el moment del trasllat de les relíquies de sant Martirià a Banyoles (abans de 1086), durant la primera meitat del segle XI, es produeixen una sèrie de fets que relacionen Albenga, el seu monestir benedictí de Sant Martí de l'Illa Gallinaria, Catalunya i la Santa Seu, que en alguns aspectes resulten desconcertants.

²⁸ L. Calzamiglia. *L'Isola Gallinaria e il suo Monastero*, 1999, p. 36.

²⁹ L. Calzamiglia. *L'Isola Gallinaria e il suo Monastero*, 1999, p. 50.

Superat el problema amb l'emirat de Fraxinetum, el monestir Sant Martí de la Gallinaria ja no tenia cap vincle amb el de San Pietro al Monte de Civate, del que havia tingut dependència des de mitjan segle IX, a instàncies de l'arquebisbe de Milà Angilbert II, i és amb aquesta independència que, en les primeres dècades del segle XI, amplia les seves propietats fora de la diòcesi d'Albenga, primer a Catalunya i després a la Provença.

El 1011 es produeixen les donacions al monestir de la Gallinaria per part de Giufred, senyor de Mediona (Alt Penedès), i Júlia, la seva esposa, de l'església de Sant Pere de Riudebitlles (Alt Penedès) amb un gran territori (pràcticament tot el que avui és el seu terme municipal), rius i molins, així com vinyes als termes de Mediona i Terrassola (al municipi de Torrelavit a l'Alt Penedès), i del castell de Cabra del Camp (Alt Camp) amb els seus accessoris. Addicionalment, la donació estableix la condició que Júlia (Guisla) podria disposar de la seva dècima al llarg de la seva vida, sempre que havent quedat viuda no es tornés a casar i mantingués la seva castedat i donant a canvi a l'abadia de la Gallinaria, cada any pel dia de Sant Martí, dues unces d'or legítim. És a dir, paga per disposar del que dona. L'any 1031, la llavors ja viuda Júlia (Guisla) va afegir encara més terres de Riudebitlles a la donació a Sant Martí de la Gallinaria³⁰.

Com a resultat d'aquesta donació s'estableix relació entre els benedictins de la Gallinaria amb el comtes de Barcelona, els seus grans col·laboradors, els benedictins de Sant Cugat del Vallès, i la seu episcopal de Barcelona.

Amb el monestir de Sant Cugat del Vallès eren veïns de propietats, ja que el 992 els monjos d'aquest monestir havien comprat a Geribert, fill del vescomte Guitard, molins i les aigües dels rius Anoia i Riudebitlles³¹. Posteriorment, l'any 1031, a resultes d'aquesta proximitat, es permuten bens entre els dos monestirs³², possiblement per la coincidència en el control de les aigües i molins a Riudebitlles.

El monestir de la Gallinaria havia rebut també un terreny situat a tocar i al davant de la porta de la catedral de Barcelona. El 14 de setembre de 1052, Teodor, abat de Sant Martí de l'Insula Gallinaria, el permuta amb la canònica de la Seu de Barcelona per una casa amb hort i pou, situat tot al burg de la ciutat de Barcelona, al lloc anomenat els Arcs³³.

En aquesta època, no eren estranyes de les donacions dels nobles als monestirs. El que té de singular la donació de 1011 a Sant Martí de la Gallinaria és que és la primera donació als comtats catalans de centres religiosos, castells, terres, rius i molins a una abadia que no pertanyés a terres catalanes.

³⁰ L. Calzamiglia. *L'Isola Gallinaria e il suo Monastero*, 1999, p. 51.

³¹ J. Rius, *Cartulario de Sant Cugat del Vallès*, 1945, vol. 1, doc. 278.

³² J. Rius, *Cartulario de Sant Cugat del Vallès*, 1945, vol. 1, doc. 278.

³³ Diplomatari de l'Arxiu Capitular de la catedral de Barcelona. Segle XI. Volum III, doc. 809.

El professor Udina Martorell³⁴, estudiós de aquests fets, diu que es desconeix el motiu d'aquestes donacions en terres catalanes a un monestir de la Ligúria, que tot i ser molt antic, no era de cap de les maneres un monestir destacat. Només cal considerar que el monestir de Sant Martí de l'Illa Gallinaria havia tingut dependència de l'abadia de Cluny i que, pocs anys abans d'aquestes donacions, havia estat subordinat, fins i tot en el culte, a l'abadia de San Pietro al Monte de Civate³⁵ a la Llombardia. També mostra la seva estranyesa per les donacions la prestigiosa historiadora de la Ligúria, Joseph Costa.³⁶ Muntaner i Alsina³⁷ sosté que responen a la voluntat dels comtes de desvincular-se dels francs i buscar la protecció papal.

En l'escriptura, els donants ho justifiquen de la manera següent: «Guifred (Guifrudus) i la meva muller Guisla (Guilia) som donadors al senyor Déu i a Santa Maria i a Sant Martí que han estat construïts a l'illa Gallinària (insula Gallinaria) i ho fem per Déu i per remei de les nostres ànimes i la de tots els nostres parents». En el document no es mencionen els mèrits del monestir de Sant Martí de l'Illa Gallinaria per rebre la donació, ni tampoc s'obté, aparentment, cap tipus de contraprestació o condició per part del monestir de la Gallinaria. Els donants no podien tenir coneixement directe de la vitalitat religiosa del monestir, que de fet no existia. Sant Martí no tenia tampoc cap experiència en l'activitat reorganitzadora de monestirs³⁸ amb problemes, ni consta que existís la necessitat de supervisar o encaminar algun centre religiós mal regit en les zones de la donació³⁹, senzillament perquè no existia. És a partir d'aquesta donació, que des de la Gallinaria es crea el priorat de Riudebitlles que, sense ser mai important, s'utilitzarà per mantenir el control de les seves propietats i encaminar la retirada dels rèdits que recollia.

Cal dir que la donació que va rebre seguidament el monestir de Sant Martí de la Gallinaria, a Caillan, a la diòcesis de Fréjus (1038) de la Provença, era de menor

³⁴ F. Udina Martorell. *Un singular pergamí del Rei d'Aragó, Alfons I, comte de Barcelona i marquès de Provença*, 1973, p. 122.

³⁵ L. Calzamiglia. *L'Isola Gallinaria e il suo Monastero*, 1999, p. 37.

³⁶ J. Costa Restagno. *Il monastero della Gallinaria*, p. 280: «Serien menys explicables les constants donacions estrangeres a l'abadia de Albenga, llevat que s'assumeixi el coneixement directe dels donants de la vitalitat religiosa del monestir Ingauno, encara que no era la seva activitat més coneguda la reorganitzadora de monestirs de la Ligúria davant els monestirs de Catalunya, desiguals en la disciplina i l'espiritualitat benedictina».

³⁷ C. Muntaner Alsina. *Sant Pere. Any 1011*.

³⁸ L. Calzamiglia. *L'Isola Gallinaria e il suo Monastero*, 1999, p. 52.

³⁹ E. Zaragoza. *Catàleg dels monestirs catalans*, p. 189. El 1011 fou donada per Guifred i Guisla l'església de Sant Pere al monestir de Sant Martí de l'Illa Gallinaria. No existia en aquell moment cap monestir a Sant Pere de Riudebitlles. *Història de la Congregació Benedictina Claustal Tarraconense*, p. 355-356. Sant Pere de Riudebitlles fou un priorat. L'església, dedicada a Sant Pere, fou donada pel senyor de Mediona, perquè l'abat de Sant Martí de la Gallinaria hi fundés un monestir.

importància. La seva permanència en aquelles terres va ser breu i transcorregut un segle va ser venut al monestir provençal de Lerins.

En la butlla papal de Alexandre III de 1169⁴⁰ es relacionen les possessions de Sant Martí de la Gallinaria, propietats italianes pròximes a Albenga, i les catalanes. La primera propietat italiana que va rebre el monestir de la Gallinaria va ser amb posterioritat de les catalanes (1028).

No va ser fins l'any 1044⁴¹ quan Sant Martí de la Gallinaria aconseguí del papa Benet IX la confirmació de l'exempció que de fet ja posseïa, però que no s'havia formalitzat en una butlla, disposant que el monestir no estaria sotmès a cap altra autoritat que la papal i «únicament en qüestions de caràcter episcopal» al bisbe d'Albenga. Com a contraprestació, anualment havia de donar a la Santa Seu una determinada quantitat d'or puríssim («auri optimi bizantium unum»). Es justifica en la butlla l'excepcional procediment pontifici com un medi de ajudar el monestir «en la decadència a la que l'han conduït els seus pastors, la maldat dels invasors i la perfídia dels heretges». El document permet anticipar en gairebé trenta anys (!) l'exempció papal. Aquesta butlla, demanada per l'abat de la Gallinaria, donava legitimitat a l'exempció concedida de fet pels papes Benet VIII (1012-1024) i Joan XIX (1024-1032), sense que es formalitzés documentalment, com queda acreditat amb la sorprenent retroactivitat de trenta anys que se senyala en el document del papa Benet IX (1032-1044).

És desconcertant que l'exempció papal es justifiqui per la necessitat ajudar el monestir en la decadència, quan realment en aquell moment no es deuria produir, ja que es troba en plena expansió com a conseqüència de les múltiples donacions rebudes els últims anys, i més sorprenent és la retroactivitat que incorpora. Sembla clar que el que pretén la butlla és legitimar les donacions ja rebudes durant el període de la retroactivitat.

El monestir es beneficiava de les rendes derivades de les seves propietats. Les terres eren cultivades per pagesos que havien de retre anualment un seguit de censos i altres rendes. Un capbreu de 1427⁴² ens indica que rebia censos de persones de Sant Pere de Riudebitlles, Mediona, Terrassola, Font-rubí i Cabrera.⁴³

Calzamiglia diu que «és significatiu que la concessió de la “libertas” romana al monestir d'Albenga es realitza en conjunt amb l'adquisició de participacions significatives a Catalunya en els anys en què Benet VIII, gran inspirador de la lluita contra els sarraïns,

⁴⁰ L. Calzamiglia. *L'Isola Gallinaria e il suo Monastero*, 1999, p. 60.

⁴¹ L. Calzamiglia. *L'Isola Gallinaria e il suo Monastero*, 1999, p. 54.

⁴² Conservat a l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona.

⁴³ C. Muntaner Alsina. *Sant Pere. Any 1011*.

va aconseguir reunir les forces genoveses i pisanes per imposar-se contra la flota de Mugahid a Còrsega.»⁴⁴

El pontífex Benet VIII va ser molt bel·ligerant amb la pirateria sarraïna, que, amb les seves incursions al mar Tirrè i al golf de Lleó, causava greus perjudicis al comerç i empobria la zona. El cabdill pirata Mugahid tenia les seves bases establertes a Dènia i a Mallorca, de la qual s'havia apoderat. Consta que Ermessenda, la comtessa vídua de Ramon Borrell de Barcelona, reclamà l'ajut del normand Roger de Tosny i del bisbe Pere de Tolosa. És evident, que a més de Gènova, Pisa i la Santa Seu, altres territoris varen resultar beneficiats per l'eliminació d'aquest perill, sense que en consti la seva participació directa en les batalles que es lliuraren per eliminar aquesta pirateria sarraïna. Ferrer Malloll confirma que en aquest moment històric, catalans i castellans varen recórrer a aquests estols en les empreses militars contra els sarraïns⁴⁵, i en aquest sentit es realitzaren pactes de col·laboració. Les donacions a Catalunya, podrien respondre aquests pactes i ser l'aportació dels comtes a la campanya contra els sarraïns promoguda per Benet VIII, ja que, tal com s'ha dit, es pacta en la butlla (1044) que els rendiments de les donacions, o almenys una part, es pagaran al papat en forma d'or puríssim, pagament que es degué iniciar en el moment de fer-les efectives.

Tot plegat pot respondre a pactes i aliances que desconeixem, però existeix una coincidència temporal de fets que vinculen, entre altres, al papat, els comtes de Barcelona i els benedictins del monestir de la Gallinaria, de Sant Cugat del Vallès, i potser els de Sant Esteve de Banyoles, tots ells del mateix ordre i disciplina.

Cal recordar que en la consagració del tercer temple del monestir de Sant Esteve de Banyoles l'any 1086, en la qual per primera vegada es dona testimoni documentat de la presència de les relíquies de Sant Martirià a Banyoles, des de el monestir de Sant Cugat varen portar a Banyoles, entre altres relíquies, les del cor de Sant Cugat⁴⁶, posant de manifest l'excel·lent relació entre aquests dos monestirs.

Context històric del monestir de Sant Esteve de Banyoles a finals del segle X i principis del segle XI

El monestir de Sant Esteve de Banyoles va néixer sota l'empara de la monarquia carolíngia (822). Va ser des del primer moment un monestir important, amb un

⁴⁴ L. Calzamiglia, *L'Isola Gallinaria e il suo Monastero*, 1999, p. 55.

⁴⁵ M. T. Ferrer, *Navegació, ports i comerç a la mediterrània de la Baixa Edat Mitjana*, a J. Pérez Ballester i G. Pascual (eds.), *Actas V Jornadas Internacionales de Arqueología Subacuática*, València, 2007, p. 114.

⁴⁶ Lluís G. Constans, *Diplomatari de Banyoles*, volum 2, Banyoles 1987, diploma 100.

indubtable prestigi social, polític i religiós. Va disposar de cinc documents de immunitat atorgats pels monarques carolingis, que posen de manifest la constant relació que van mantenir amb els monarques carolingis durant més de cent anys (822-948) de la seva història.

Després de la mort de Lluís el Pietós, la dinastia carolíngia va entrar en declivi i els comtes catalans deixaren de manera progressiva de visitar la cort reial. Aquest fet té el seu inici en la retirada dels honors a Bernat de Gòtia, comte de Barcelona i de Girona, per part del rei Lluís II després d'haver-se declarat en rebel·lia aprofitant que el rei era de campanya a Itàlia. Aquest fet es produí en ocasió de la celebració del concili de Troyes (878), presidit pel papa Joan VIII⁴⁷, en el qual participaren les autoritats eclesiàstiques més influents del regne carolingi, entre elles l'abat de Sant Esteve de Banyoles Ansemund⁴⁸ (875-880). Ell i altres eclesiàstics catalans varen donar suport al monarca i tots van rebre del rei una generosa confirmació dels privilegis d'immunitat. El monestir de Sant Esteve de Banyoles va rebre, a més, la renovació de l'antic privilegi que assegurava les «cellae» del comtat de Peralada, disputades en aquests anys pel monestir de Sant Policarp de Rasès.

El comtes catalans, amb el pas dels anys, anaren reforçant les seves relacions amb el papat. Al produir-se l'assalt sarraí de Barcelona (985), Borrell II va demanar ajut a la monarquia carolíngia, però aquesta, debilitada i amb molts problemes, no n'hi va prestar. Amb la mort del darrer rei carolingi (987) es trencaren els darrers vincles que unien els comtats catalans a la monarquia franca.

Els comtats maniobraren per anar controlant els monestirs, sovint amb donacions, a la vegada que els comtes catalans busquen la protecció del papat.

Els abats de Sant Esteve de Banyoles, històricament fidels als reis carolingis, a finals del segle X passen de manera progressiva a tenir relació i dependència dels comtats catalans i molt particularment del de Besalú⁴⁹. Tot i això, el 1004 l'abat Guadamir (999-1009) és conseller del comte Ermengol I d'Urgell⁵⁰, amb els abats de Ripoll i Arles, l'arquebisbe de Narbona i els bisbes de Girona i Vic. El mateix abat, amb tres abats més, el comte de Besalú Bernat i el de Cerdanya Guifré, signen l'acta de elecció d'Oliba com abat de

⁴⁷ A. Olivari, «Observacions metodològiques per a una història de la litúrgia monàstica a Catalunya», *Primer col·loqui del monaquisme català*. Santes Creus, 1966. p. 220.

⁴⁸ J. I. Vidal Lly, «Sant Esteve de Banyoles. Del patrocini regio al pontifici (IX-X)», *Hispania*, LXI/2, núm. 208 (2001), p. 424.

⁴⁹ J. I. Vidal Lly, «Sant Esteve de Banyoles. Del patrocini regio al pontifici (IX-X)», *Hispania*, LXI/2, núm. 208 (2001), p. 433. Donació per part del comte Miró III de Besalú d'un alou a Taià de Serinyà, condicionada a seguir a l'ordre benedictí.

⁵⁰ J. I. Vidal Lly. «Sant Esteve de Banyoles. Del patrocini regio al pontifici (IX-X)», *Hispania*, LXI/2, núm. 208 (2001), p. 441. J. A. Abellan i J. Grabuleda. *Els senyors de Banyoles. Els abats del monestir de Sant Esteve*. p. 48.

Ripoll⁵¹ (2008). Aquests fets posen de manifest que l'abat Guadamir és considerat i manté bones relacions amb el poder polític i eclesiàstic, a la vegada que disposa d'un cert grau d'independència en relació al comtat de Besalú.

Són freqüents els viatges dels comtes a Roma acompanyats de dignataris religiosos que tracten de recaptar butlles papals d'exempció successòria de les immunitats carolíngies.

És també conegut que alguns monestirs tenien com a lligam el fet d'estar regits per un mateix abat, com és el cas de Bonfill II (1016-1043)⁵² en els monestirs de Camprodon, Banyoles, Arles i Sant Feliu de Guíxols.

L'abat Bonfill II hauria anat a Roma l'any 1017⁵³ acompanyant al comte de Besalú Bernat Tallaferro i a l'abat Oliba, que en aquells moments tractaven amb el papa Benet VIII la creació del bisbat de Besalú i l'extinció del monestir o comunitat de monges de Sant Joan de les Abadesses⁵⁴. L'abat Oliba va rebre la instrucció d'executar l'extinció del monestir i de gestionar la creació de l'efímer bisbat a Besalú⁵⁵. Bonfill II hauria aconseguit en aquell viatge les butlles de exempció apostòlica per a Sant Esteve de Banyoles i Sant Pere de Camprodon.

Aquesta doble regència de Bonfill⁵⁶ com abat de Sant Pere de Camprodon i Sant Esteve de Banyoles l'any 1017 ha estat negada⁵⁷ en base a la possible falsificació de la butlla de

⁵¹ A. Pladevall, «Vida i semblança del comte, monjo, abat i bisbe Oliba, en el mil·lenari de l'inici del seu abadiat de Ripoll i de Cuixà», *Dovella*, tardor 2009, p. 14. J. A. Abellan i J. Grabuleda, *Els senyors de Banyoles. Els abats del monestir de Sant Esteve*, 2012, p. 48.

⁵² E. Zaragoza. *Recull de documents i articles d'història guixolenc*. Volum 3, p. 107-109. Lluís G. Constans, *Diplomatari de Banyoles*, volum I, Banyoles, 1985, p. 57 (Estableix el 1031 com a data en què possiblement deixaria de ser abat de Sant Esteve). E. Zaragoza. *Abaciologi del monestir de Sant Feliu de Guíxols*, p. 12. J. A. Abellan i J. Grabuleda. *Els senyors de Banyoles. Els abats del monestir de Sant Esteve*, 2012, p. 48.

⁵³ J. M. Reyes, «Els orígens de la jurisdicció feudal del monestir de Banyoles», a L. To i J. Galofré (eds.), *Monestirs i territori*, Banyoles, 2013, p. 133. J. A. Abellan i J. Grabuleda. *Els senyors de Banyoles. Els abats del monestir de Sant Esteve*. 2012, p. 48.

⁵⁴ J. Ferrer Godoy. *Diplomatari del monestir de Sant Joan de les Abadesses*, p. 41, diploma 13.

⁵⁵ J. I. Vidal Liy, «Sant Esteve de Banyoles. Del patrocini regio al pontifici (IX-X)», *Hispania*, LXI/2, núm. 208 (2001), p. 448.

⁵⁶ E. Zaragoza, *Recull de documents i articles d'història guixolenc*, volum 3, p. 107-109. Acredita que Bonfill va ser abat de Sant Esteve de Banyoles i de Sant Pere de Camprodon de 1016 fins a 1043, de Sant Feliu de Guíxols de 1041a 1043 i d'Arles de 1036 a 1043. A tots quatre monestirs es va substituir l'abat el mateix any de la seva mort (1043).

⁵⁷ J. M. Reyes, «Els orígens de la jurisdicció feudal del monestir de Banyoles», a L. To i J. Galofré (eds.), *Monestirs i territori*, Banyoles, 2013, p. 133: «Fins ara, Lluís G. Constans (1985, p. 297-306) ha considerat que el mateix abat regia els dos monestirs i hauria demanat dues butlles, una per a cadascun. Però hi ha una altra explicació alternativa: tan sols hi ha un abat Bonfill (de Camprodon), tan sols hi ha una butlla autèntica de 1017 (la de Camprodon); sobre aquesta, els monjos de Sant Esteve de Banyoles van falsificar la seva, copiant tot el document (inclòs el nom de l'abat de 1017, que segurament ja era desconegut en el moment de la falsificació) i afegint drets autèntics i usurpacions evidents, que, fins ara, han enganyat els historiadors locals».

Banyoles. No obstant, Ernest Zaragoza acredita d'una manera convincent aquesta dualitat de Bonfill⁵⁸, i ell mateix, amb altres historiadors com Vidal Lly i Lluís Constans, donen validesa a l'existència de la butlla papal. Molt probablement que l'original perdut de la butlla fos en el seu contingut molt semblant a la de Sant Pere de Camprodon, com a derivació de la coincidència de moment, peticionari i atorgant, però que posteriorment, aquesta fos falsificada al realitzar-ne una còpia abans del 1286, en la que s'introduïren els béns jurisdiccionals per poder reclamar, de forma enganyosa, drets sobre possessions en disputa i, a la vegada, consolidar la propietat de les que controlava.

Per tant, si les relíquies de sant Martirià haguessin arribat a Banyoles a la primera meitat del segle XI, cosa força probable, ho haurien fet en un moment històric en què el monestir de Sant Esteve era important des del punt de vista polític, social i religiós, regit per uns abats defensors del control feudal del monestir, molt ben relacionats amb els més alts nivells del poder polític i eclesiàstic. Aquesta situació es va desfer a la mort de Bonfill (1043) i amb l'arribada de l'abat simoniac Andreu (1047-1077), rellevat i excomunicat pel papa Gregori VII, amb la corresponent degradació del monestir de Sant Esteve de Banyoles, que passà a dependre del de Sant Víctor de Marsella (1078).

Certament tot i el context de finals del segle X i principis del segle XI que hem exposat, aquestes excel·lents relacions polítiques i socials que mantenien els abats de Banyoles no explicarien l'arribada de les relíquies de sant Martirià a Banyoles, però sí ens fa cavil·lar que és una possibilitat més versemblant que el relat tradicional d'Antoni Vicenç Domènec (1630) dels dos joves florentins que portaren les relíquies a un destí aparentment tan poc concret com era un lloc on naixia una font cabalosa i inesgotable, fet que segurament no respon a la realitat del que deuria passar. En aquest sentit, ens hem referit repetidament a la figura del papa Benet VIII, concurrent en dos fets simultanis en el temps, que podrien estar relacionats: la sorprenent activitat exterior de San Martí de la Gallinaria i l'extraordinària activitat i relació política i eclesiàstica dels abats de San Esteve de Banyoles durant la primera meitat del segle XI.

El monestir de Sant Martí de la Gallinaria, que segons la butlla papal de 1044, estava a finals del segle X en decadència i mal regit, subordinat fins i tot en el culte a l'abadia de San Pietro al Monte de Civate, a la Llombardia, de cop i volta, sense cap motiu aparent que ho justifiqui, comença a rebre donacions importantíssimes a Catalunya (1011), a la Ligúria (1028) i la Provença (1038), amb la intervenció dels papes Benet VIII i Joan XIX, i sense que aquests papes formalitzin la butlla per la preceptiva exempció al monestir de Sant Martí de la Gallinaria. Fa la impressió, i potser en algun moment es

⁵⁸ E. Zaragoza. *Recull de documents i articles d'història guixolenca*, volum 3, p. 109. El qualifica com «abat general de la congregació monàstica benedictina» pel fet de ser abat simultàniament d'aquests quatre monestirs (1041-1043). E. Zaragoza. *Abaciologi del monestir de Sant Feliu de Guíxols*, p. 11. E. Zaragoza, «Trajectòria del monestir de Banyoles dins la Congregació Benedictina Claustral Tarraconense» a L. To i J. Galofré (eds.), *Monestirs i territori*, Banyoles, 2012, p. 150.

podrà acreditar, que el papat utilitza el monestir com a un mitjà per obtenir uns cabdals que li eren necessaris.

A la vegada, estan documentades les repetides visites que els diferents comtes catalans fan a Benet VIII per obtenir recolzament polític i eclesiàstic després de l'extinció de la monarquia carolíngia, i, dins aquest context, consta la visita de l'abat Bonfill II l'any 1017, acompanyant el comte Benat II de Besalú i l'abat Oliva, on, a més de rebre l'exempció apostòlica que donava continuïtat a les que havien lliurat al monestir els monarques carolingis, reforçava el seu poder local, ja que per primera vegada es disposava la consagració de l'abat per un bisbe lliurement escollit per la comunitat i s'alliberava al monestir de l'assistència al sínode diocesà⁵⁹. Les disposicions de la butlla de 1017 estableixen la nova dependència del monestir amb el papat i la revitalització del vell privilegi d'immunitat que impedia la intervenció dels comtes en el monestir, fet que té lloc dins el context de reforçament de l'autoritat comtal a Besalú, amb l'atorgament d'un bisbat propi com element que consolidava el seu poder davant del comtat de Barcelona i el bisbat de Girona.

Amb aquests esdeveniments es posa en evidència l'èxit de la visita al papa de Bernat II, i els abats Oliva i Bonfill II, en un moment en què Benet VIII té una gran implicació en la política dels comtats catalans, alhora que es produeix la relació de l'abadia d'Albenga de Sant Martí de la Gallinaria amb els afers de Catalunya i els seus interessos, fets que ens porten a especular en la idea que, en la seva coincidència temporal, el trasllat de les relíquies de sant Martirià a Banyoles tingués quelcom a veure en el marc de les relacions i els fets de la primera meitat del segle XI que hem relatat.

Martirià Butinyà i Carrera

Banyoles, 7 de juny de 2018

⁵⁹ J. I. Vidal Liy, «Sant Esteve de Banyoles. Del patrocinio regio al pontificio (IX-X)», *Hispania*, LXI/2, núm. 208 (2001), p. 442.